

ARAL DENİZİ'NİN EKOLOJİK GÖÇE ETKİSİ: KIZILORDA EYALETİ ÖRNEĞİ

Son yıllarda Kazakistan topraklarında çeşitli çevre sorunları ortaya çıkarak, bölgelerde farklı olumsuzlukların yaşanmasına sebep olmuştur. Bunlardan biri de insan kaynaklı faaliyetler sonucu ortaya çıkan Aral Denizi sorunudur. Aral Denizi'nin kuruması, çevrenin bölgeyi büyük bir çevre felâketine dönüştürdüğü iyi bilinmektedir. Aral Denizi sorunu, 1960'lardan bu yana Sır Derya ve Amu Derya nehirlerinin sulu tarım için aşırı kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. 1990'lara gelindiğinde göldeki su miktarı %60 oranında azalarak, suyun derinliği 16,6 metre inmiştir. Bölgede sürekli esen kuvvetli rüzgâr, on yıllardır deniz tabanında biriken zararlı tarım ilaçları (herbisit ve pestisit) içeren tozları denizden yüzlerce kilometre uzaktaki yerleşim bölgelerine taşımaktadır. Aral'ın pestisitleri Antarktika penguenlerinin kanında ve tozu ise İskandinav ormanlarında bulunabilmektedir. Böylece, Aral Denizi'nin kuruması, çevrenin çölleşmesini tetikleyerek ve bir bütün olarak bölgedeki sosyo-ekonomik durumu doğrudan etkileyerek, bölgesel ekosistemin değişmesine neden olmuştur.

Bölgedeki olumsuz çevresel durum, nüfusun sağlığını (ölüm artışı), yaşam süresi beklentisini, bölge ekonomisini ve göçü etkilemektedir. Aral Denizi çevresi ve Kızıldor'da bölgeleri, bu tür çevre sorunlarından en çok etkilenen ve afetin merkez üssü olarak kabul edilmektedir. Kızıldor'da bölgesindeki nüfusun sağlık istatistiklerinin bizlere sunduğu bilgilere bakarak yeni doğanlar arasında düşük kilolu bebeklerin ve ölüm oranlarındaki artışın yaşam koşullarının bozulma derecesi ile ilişkilendirebiliriz. Ayrıca artan stres, su ve hava kirliliği yerel nüfusta kalp-damar hastalıklarına ve kansere neden olmaktadır. Son zamanlarda kalp-damar hastalıkları görülme sıklığının bir buçuk kat, diyabetin üç kat, çocuklarda bronşiyal astım rahatsızlığının neredeyse iki kat arttığı gözlemlenmiştir. Öte yandan çocuklarda küçük gelişimsel bozukluklar ve patolojik hastalıklar teşhisi sık konulmaktadır. Bölgede bebek ölümleri (1.000 kişi başına 9.75 çocuk) ve ölü doğum oranları Kazakistan'ın diğer bölgelerine göre oldukça yüksektir. Böylece çevre kirliliği düzeyi ile ölüm oranı arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Kamu politikasının önemli önceliklerinden biri olan halk sağlığı, nüfusun sosyal ve ekonomik durumunu doğrudan etkileyen bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, çevresel ve ekonomik kriz bağlamında, hasta oranlarında artış, doğum oranlarında keskin bir düşüş ve ölüm oranlarında önemli bir artış olabilmektedir. Bu durumda çevre felaketlerinin yaşandığı bölgelerde nüfusun hasta olma düzeyi ve demografik göstergeleri dikkate alınarak bu yönde çalışmalar yapılması gerekmektedir.

İklim değişikliği ve kötüleşen çevre koşulları yerel halkı gönüllü veya zorunlu olarak göç etmeye zorlamaktadır. Buna ekolojik göç denmektedir. Ekolojik göçmenler, yaşamlarını veya yaşam koşullarını olumsuz etkileyen çevredeki ani veya aşamalı değişiklikler nedeniyle ikamet ettikleri yerden geçici veya kalıcı olarak yurt içine veya yurt dışına taşınmak zorunda kalanlardır. Kızıldor'da bölgesi, Kazakistan'da bu tür zorunlu ekolojik göçe maruz kalan bölge olarak adlandırılabilir. Bölgedeki mevcut durum, insanlığın doğal kaynakların makul ve sistematik olmayan kullanımını nedeniyle ekolojik durumun bozulduğu bölgelerden göçünü yasal hale getiren bir mevzuatın olmadığını açıkça göstermektedir. Bölgedeki çevrenin bozulması, yerel nüfusun istihdamı ve geliri için önemli olumsuz koşullar yaratmıştır. Çevresel faktörler, yerel nüfusun önemli bir kısmını hem yasal hem de yasadışı olarak göç etmeye zorlamıştır.

İklim ve ekonomik göç gibi çevresel analiz ve araştırmalar, ekolojik göç kavramının oluşmasına neden olmuştur. Ekolojik göç, çevredeki ani veya yavaş değişiklikler nedeniyle gönüllü ve zorunlu olarak iki gruba ayrılmanın yanı sıra ülke içi veya uluslararası göç ile kısa dönemli ve kalıcı göç olarak sınıflandırılmaktadır. Ani doğa olayları ve çevrenin yavaş yavaş bozulması, genellikle insanların bir yerden başka bir yere taşınması yoluyla ülke içi göçün doğasında bulunmaktadır. Bu bağlamda, ülkedeki göç süreçlerinin düzenlenmesi sistemini geliştirmek için Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin 29 Eylül 2017 tarihli 602 sayılı Kararı ile onaylanan "2017-2021 için Kazakistan Cumhuriyeti Göç Politikası Kavramı" hazırlanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti, yabancı işçilerin işe alınması, ülke çapında vatandaşların uygun yerleşimi için geçici ve ayrıca Kazakistan'a geri dönmeleri için uzun vadeli sürdürülebilir bir göç stratejisi geliştirmiştir. Buna ek olarak, Kızıldor'da bölgesinin iki ilçesi, 30 Haziran 1992 tarihli 1468-XII sayılı "Aral Denizi bölgesindeki çevre felaketlerinden etkilenen vatandaşların sosyal korunmasına ilişkin" Kanun ile ekolojik felaket bölgesine dahil edilmiştir. Kızıldor'da bölgesinin geri kalan bölgeleri de söz konusu kanunla ekolojik kriz bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Son zamanlarda Kızıldor'da bölgesi aşağıdaki göç istatistiklerinden dolayı olumsuz bir dengeye sahiptir. Uluslararası göçle ilgili olarak, son yıllarda bölgedeki dış göç yoğunluğunun ülkede en düşük seviyede kaldığına dikkat edilmelidir. Örneğin 2020 yılı bölgeye yurt dışından 44 kişi göç ederken, bölgeden 52 kişi yurt dışına göç etmiştir. Ancak, bölgeler arası iç göçe bağlı olarak

bölgeye göç eden ve bölgeden göç edenlerin sayısında istikrarlı bir artış söz konusudur. Yani 2020 yılında bölgeye gelenlerin sayısı 25.174 kişi iken, gidenlerin sayısı 29.901 kişi olup iç göç dengesi 4.736 kişi olmuştur. İstatistiğe göre yurtdışı göçün son altı yılda sürekli olarak ters denge (2015 yılı -45, 2016 yılı -51, 2017 yılı -27, 2018 yılı -35, 2019 yılı -38, 2020 yılı -8) göstererek yavaş ve istikrarlı bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir. Lakin, Kazakistan'daki iç göç sırasında göçmenlerin genellikle eski ikamet yerlerindeki oturma kayıtlarını bürokrasi işlemlerinden dolayı ve yeni kayıt için pek ihtiyaç duyulmadığından dolayı yeni ikamet adreslerine taşınmayı tercih etmemektedir. Örneğin, Kızıldor'da bölgesinde, kalıcı olarak kayıtlı bazı vatandaşlar ülkenin diğer bölgelerinde yaşamaktadır.

Ekolojik felaket ve ekolojik kriz bölgesinde Kızıldor'da bölgesinin nüfusunun artması, esas olarak yüksek doğum oranlarından kaynaklanmaktadır. 2020 yılında bölgede 21.674 kişi dünyaya gelirken, 2.859 kişi hayatını kaybetmiştir. Yani demografik büyüme, ölüm oranından 7.5 kat daha fazladır. Buna rağmen, bölgenin nüfusu önemli ölçüde artmamaktadır. Bu, yukarıda bahsedilen iç göçün negatif dengesi ile kanıtlanmaktadır.

Sonuç olarak, ekolojik felaket nedeniyle Aral Denizi bölgesinde bebek ölümleri, ölü doğum, diyabet, bronşiyal astım ve kalp-damar hastalıkları gibi patolojik hastalıklar sayısının artmakta olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, bölgenin ekolojisinin sağlığa zararlı olduğuna ikna olan bir kişinin kalıcı ikamet yeri olarak bu bölgeyi tercih etmeyeceği açıktır. Böylece ekolojik felaket bölgesindeki nüfus, ekonomik açıdan verimli ve ekolojik olarak temiz bir bölgeye yerleşmeyi tercih etmektedir. Ancak çevresel nedenlerle ikamet ettiği yeri terk etmeyen ve çevre felaketin/krizini yaşadığı bölgede yaşamaya devam eden sakinlere özel önem gösterilmelidir. Bu nedenle sadece diğer bölgelere göç edecekler için koşullar yaratmak değil, aynı zamanda ekolojik felaket ve ekolojik kriz bölgelerinde yaşayan nüfusa yüksek düzeyde devlet desteği sağlanmalıdır. Özellikle hükümet, nüfusun bölgesel çevresel duruma uyum sağlamasına yardımcı olmalıdır. Ayrıca, çevresel felaketler ve çevresel kriz alanlarında Kazakistan Sağlık Bakanlığı ile birlikte kapsamlı bir sağlık izleme programını uygulanmasına ihtiyaç vardır. Çevre koruma alanındaki hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla bölgesel ekolojiyi eski haline getirmek için çok çaba sarf etmek gerekmektedir. Bu tür önlemler, bölgeyi Kazakistan'ın diğer bölgelerinden gelen iç göçmenler için sosyal ve ekonomik açıdan çekici hale getirecek olup, Kızıldor'da bölgesine iç göçün yoğunluğunu artıracaktır.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Kazakistan Parlamentosu Senatosu, beş Hazar havzası ülkesi tarafından imzalanan Hazar Denizi'nin korunmasına ilişkin anlaşmayı onayladı. Kazakistan Ekoloji, Jeoloji ve Doğal Kaynaklar Bakanı Serikkali Brekeşev, yasa taslağının Kazakistan için olumsuz sosyal, ekonomik ve yasal sonuçları olmayacağını duyurdu. Onay, ülkelerin Hazar Denizi çevresini korumak için en iyi çevre teknolojilerini kullanmalarını, kaynakların kirlilik seviyelerini ve rasyonel kullanımını izlemelerini sağlayacaktır (Qazaq TV, 21.10.2021).
- NATO Genel Sekreteri'nin Kafkaslar ve Orta Asya Özel Temsilcisi Javier Colomina Piriz, Azerbaycan'a yaptığı ziyaret kapsamında Savunma Bakanı Zakir Hasanov ile bir araya geldi. Taraflar, Azerbaycan-NATO iş birliğinin mevcut durumundan duydukları memnuniyeti dile getirerek, bu alanda elde edilen olumlu sonuçlara dikkat çektiler. Bakan Bayramov, Azerbaycan topraklarının işgal faktörünü ortadan kaldırarak Azerbaycan'ın Ermenistan ile ilişkilerini uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde normalleştirimeye hazır olduğunu vurguladı. Taraflar ayrıca NATO-Azerbaycan ortaklığı gündeminin yanı sıra geleceğe yönelik beklentiler hakkında da görüş alışverişinde bulundu (Azernews.az, 19.10.2021).
- Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Tacikistan'da askeri tatbikatlar düzenlemeye devam etmektedir. Geçtiğimiz günlerde, örgütün Genel Sekreteri Stanislav Zas'ın, birliklerin tatbikatlarının son aşamasına hazır olup olmadığını kontrol etmek için bir çalışma ziyareti için Tacikistan'a gelmesi planlanmıştır. Daha önce, Rusya Merkez Askeri Bölgesi komutanı Aleksandr Lapin'in Tacikistan'a geldiği duyurulmuştur. Müsterek tatbikatlarda 4 bin asker ve 500'den fazla ekipman görev almaktadır (Asia-Plus, 20.10.2021).
- Üçlü ülkelerin (Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) Başbakanları, Üçlü Ülkelerin Başbakanlarının çevrimiçi toplantısı sırasında Avrupa entegrasyonu yolundaki çabaların senkronizasyonunu ve bir araya getirilmesini ele alan bir çevrimiçi toplantı düzenlediler. Hükümet başkanları, Birleşmiş Üçlü (Associated Trio) ülkelerinin Avrupa Birliği genişlemesinin bir sonraki aşamasında olacağına dair inançlarını ifade etmektedir. Başbakanlar ayrıca Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde "tek bir ses olarak konuşma" ve aynı hedefleri destekleme konusunda anlaşılabilir (Interfax.com.ua, 24.10.2021).
- Afganistan konulu üçüncü istişare toplantısı Moskova'da gerçekleştirildi. Toplantıya Çin, Hindistan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan temsilcilerinin yanı sıra Afgan geçici hükümetinin üst düzey bir heyeti katıldı. Görüşmeler sırasında katılımcılar, mevcut Afgan hükümetinin tanınması ve mesruiyeti, Afganistan'ın bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri ve Afgan halkına insani yardım sağlanması konularına odaklandı. Katılımcılar ayrıca trans-Afgan enerji, ulaşım ve sanayi koridorlarına da özel ilgi gösterdiler (TASS, 21.10.2021).
- Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya Başbakan Yardımcıları Mher Grigoryan, Şahin Mustafayev ve Aleksey Overçuk üçlü çalışma grubu toplantısı düzenledi. Taraflar, Güney Kafkasya bölgesinde ulaşım iletişimini yeniden kurma umutlarını ve 11 Ocak 2021'de Ermeni, Azerbaycan ve Rus liderler tarafından imzalanan üçlü bildiri çerçevesinde daha fazla iş birliği imkanlarını değerlendirdi. Taraflar, sekizinci toplantının ikinci bölümünün yakın zamanda yapılması konusunda mutabık kaldılar (Azernews.az, 21.10.2021).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan 2021 yılının başından bu yana 23 milyon ton kömür ihraç etti. Ülkenin kömür üreticileri Bulgaristan, Fas, Hindistan, Güney Kore ve Birleşik Krallık gibi yeni pazarlara girmeye başladı. Sadece Birleşik Krallık 192 bin ton civarında kömür ithal ederken, Çin, Türkiye, Polonya, İsviçre ve Özbekistan ithal miktarlarını artırmıştır. 2021 yılının dokuz ayı boyunca Kazakistan, 79 milyon tondan fazla kömür üretmiştir (Qazaq TV, 22.10.2021).
- Özbekistan'ın dış ticaret göstergeleri 2021'de büyüme gösterdi. 2021'in ilk dokuz aylık döneminde ülkenin dış ticaret cirosu 2020'nin aynı dönemine göre %2,5 oranında artarak 28,2 milyar dolara ulaşmıştır. Özbekistan'ın ihracatı ve ithalatı sırasıyla %17,2 ve %18,7 artarak, 10,3 milyar dolar ve 17,8 milyar dolara ulaşmıştır. Ülkenin en büyük üç ticaret ortağı Çin, Rusya ve Kazakistan'dır. Ülkenin Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle ticaret cirosu 10,8 milyar doları bulmuştur (Uz-Report, 23.10.2021).
- Kırgızistan, küçük hidroelektrik santralleri kurarak enerji sektörünü geliştirmeyi planlamaktadır. Ülkenin yetkililerine göre, vergi ve diğer tercihler yoluyla özel yatırımları çekmek için uygun bir yasal çerçeve oluşturularak, düzenleyici belgeler kabul edildi. Ülkenin farklı bölgelerindeki küçük hidroelektrik santrallerin toplam kapasitesi 100 megawatt (MW) aşmaktadır. Ülkede hâlihazırda toplam kapasitesi 54 MW olan on dokuz küçük hidroelektrik santrali faaliyet göstermektedir (Kabar, 18.10.2021).
- Avrasya Ekonomik Komisyonu resmi temsilcisi Iya Malkina, Avrasya Ekonomik Birliği'nde (AEB) dış ticaretin salgın öncesi seviyeyi %10 oranında aştığını duyurdu. 2021 yılının ilk 8 ayı boyunca, birliğin dış ticareti, bir önceki yıla göre üçüncü bir artışla 522 milyar dolara ulaşmıştır. Özellikle ihracat %38,5 oranında, ithalat ise %24,5 oranında artmıştır. 2021'in ilk yarısında AEB ülkelerindeki doğrudan yatırımlar 14,7 milyar doları bulmuştur (BelTA, 20.10.2021).
- Belarus Tarım ve Gıda Bakan Yardımcısı Aleksey Bogdanov geçtiğimiz günlerde ülkenin süt ürünleri ihracatını 2030 yılına kadar 4 milyar dolara çıkarmayı planladığını açıkladı. Bogdanov, 2020 yılında Belarus'un 2,4 milyar dolarlık süt ürünleri ihracatı ederken, bu yıl ihracatın 100 milyon dolar artması beklendiğini duyurdu. 2025 yılına kadar Belarus, süt üretimini 9,2 milyon tona çıkaracak ve ihracat gelirleri 3 milyar doları aşacaktır (BelTA, 20.10.2021).
- İranlı ve Türkmen yetkililer gaz ithalatının yeniden başlaması için müzakereler yürütmektedir. İran tarafı, petrol ve enerji bakanlıklarının İran'da kiş aylarında elektrik ve gaz arzındaki kesintileri önlemek için önlemler alacağı umduğunu ifade etti. İran'daki elektrik açığının 11 ila 12 bin MW arasında değişmesi beklenmektedir. Türkmenistan, biriken büyük borç nedeniyle 1 Ocak 2017'de İran'a gaz arzını kesmiştir (Orient, 18.10.2021).

Toplum ve Kültür

- İstanbul, "Köklü Geçmiş, Güçlü Gelecek" temalı üç günlük Türk Konseyi Medya Forumu'na ev sahipliği yaptı. Forum, Türk Konseyi üye ülkeleri, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan'dan, gözlemci statüsündeki Macaristan ve Türkmenistan'dan 350 önde gelen kitle iletişim temsilcisini, bilim ve kültür çalışanını, tanınmış blok yazarlarını ve öğrenciyi bir araya getirdi. Katılımcılar, sosyal medya da dâhil olmak üzere, sinema endüstrisi ve kitle iletişim araçlarında iş birliğinin geliştirilmesi, dezenformasyona karşı ortak mücadele için fırsatları görüştüler (Kazinform, 24.10.2021).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TIKA), Kırgızistan'ın ilk Türkiye Büyükelçisi ve tanınmış film yönetmeni olan Tolomuş Okeyev'in adını taşıyan "Kırgızfilm" Ulusal Film Stüdyosu'na modern dijital ekipmanların teslimatını ve kurulumunu gerçekleştirdi. Etkinlik, Bişkek'te 5. Türk Filmleri Haftası münasebetiyle düzenlenmiştir. Yeni ekipman, Kırgızistan Ulusal Film Stüdyosu'nun film arşivini dijitalleştirme yardımı olacaktır. TIKA, Kırgızistan ile yoğun bir iş birliği içinde bu ülkede hâlihazırda 900'den fazla projeyi hayata geçirmiştir (Tika.gov.tr, 22.10.2021).
- Duşanbe, 9. Dünya Su Forumu'na hazırlık amacıyla Orta Asya bölgesel konferansının ilk gününe ev sahipliği yaptı. Etkinlik sonucunda bölgenin su konularındaki konumu belirtilmiştir. Kongre, Uluslararası Aral Denizi'ni Kurtarma Fonu (IFAS) Yürütme Komitesi tarafından düzenlendi. Konferans katılımcılarının tüm yorum ve önerileri ana belgede özetlenerek, önümüzdeki yıl Senegal'in Dakar kentinde düzenlenecek olan dünya forumunda Orta Asya bölgesinin bu konudaki konumu olarak sunulacaktır (Centralasia.news, 20.10.2021).
- Bişkek'te Yusuf Balasagun'un adını taşıyan Kırgız Ulusal Üniversitesi Yenilikçi Teknolojiler Merkezi, İpek Yolu Enstitüsü'nün çevrimiçi açılış törenini gerçekleştirdi. Enstitü, lisans, yüksek lisans ve lisansüstü mesleki eğitim programları (felsefe doktorası) için uzmanlar yetiştirecektir. Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde yürütülmekte olan projenin, Kırgızistan ile Çin arasındaki kültürel ve insani alanda dostluk ve iş birliğini güçlendirmesi ve derinleştirilmesi beklenmektedir (Kabar, 20.10.2021).
- Birleşmiş Milletler (BM), Türkmenistan'da engelli çocukları, ebeveyn bakımı olmayan genç vatandaşları, engelli yetişkinleri, yaşlıları, cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan kadınları ve bir grup risk altındaki genç vatandaşları desteklemeyi amaçlayan 12 yeni özel sosyal hizmet programı başlattı. Girişim, Türkmenistan hükümeti ile iş birliği içinde uygulanacaktır. Ortak program aynı zamanda Ortak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Fonu, UNICEF, UNDP, UNFPA ve UNODC tarafından da finanse edilmektedir. Program 2022 yılında uygulanmaya başlayacaktır (Centralasia.news, 19.10.2021).
- Türkmenistan Devlet Başkanı Kurbankulu Berdimuhamedov, Aral Denizi ile ilgili yeni ulusal programı onayladı. 2025 yılına kadar sürecek olan program, iklim değişikliği bağlamında çevreyi korumayı, Türkmenistan'ın Aral bölgesindeki sosyal, ekonomik ve ekolojik durumu iyileştirmeyi ve Aral sorununu olumsuz etkisini azaltmayı hedeflemektedir. Belge, BM Genel Kurulu'nun Birleşmiş Milletler Örgütü ile IFAS arasındaki iş birliğine ilişkin kararındaki pozisyonlara dayanmaktadır (Orient.tm, 23.10.2021).